מִיבָּן יש ללמוד, שֶׁפּוֹתְחִין בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לְזְכוּת, שהרי אומר לה ׳אִם לֹא שְׁטִית וגו׳ הִנָּקֵי׳, קודם שאומר ׳וְאַתְּ כִּי שָׁטִית וגו׳ (שם ה כ). ומכך שמקור הדין הוא מסוטה, מוכח כאביי ורבא, שהפתיחה לזכות היא ׳אם לא עשית מה שמעידים עליך אל תחשוש׳, כמו שאומרים לסוטה.

שנינו במשנה: דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין כּוּ׳ בין לזכות בין לחובה.

מקשה הגמרא: וְרִמִינְהוּ – וקשה על זה ממה ששנינו בבבורות (כה:), דיין שֶׁדָּן אֶת הַדִּין וטעה, כלומר שזִּכָּה אֶת הַחַיָּיב וְחִייֵב אֶת הַזַּכַּאי, או שֶׁטִּימֵּא אֶת הַטָּהוֹר או שֶׁטִּיהֵר אֶת הַטָּמֵא, מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי – הדין קיים, וְהַדַּיָּין יְשַׁלֵּם מֵבֵיתוֹ – מהממון שלו את ההפסד שנגרם בגלל הטעות. ומבואר שהדין אינו חוזר אף אם הדיין טעה, ולא כמו ששנינו במשנתינו שבדיני ממונות מחזירים בין לזכות בין לחובה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, לָא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנתינו מדובר בְּדַיָּין מוּמְחֶה שנאמן לומר שטעה, ואילו כָּאן – במשנה בבבורות מדובר בְּדַיָּין שֶׁאֵינוֹ מוּמְחֶה, שהבעל דין שמפסיד מחזרתו יכול לומר לו שמא מתחילה צדקת ובכת אתה טועה, ולכן אינו יכול להחזיר את הדין.

מקשה הגמרא: וְהָאם בְּמוּמְחֶה מַחֲזִירִין את הדין, וְהָקָתָנֵי בהמשך אותה המשנה, שׁ׳אִם הָיָה הדיין מוּמְחֶה לְבֵית דִּין, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם׳, ומוכח שגם הוא אינו מחזיר את הדין.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן, כָּאן – במשנתינו מדובר שֶׁיֵּשׁ דיין שגָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן השנים, והגדול מחזיר את דברי הקטן ומבטלם. ואילו כָּאן – בבבורות מדובר שֶׁאֵין גָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. תירוץ נוסף: רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, כָּאן – במשנתינו מדובר כְּשֶׁטָּעָה הדיין בִּדְבַר מִשְׁנָה – בדבר הכתוב במשנה, שבזה אין דינו דין בכלל, ולכן חוזר, ואילו כָּאן – במשנה בבבורות מדובר כְּשֶׁטָּעָה הדיין בְּדבר התלוי בִּשִׁיקּוּל הַדַּעַת, ובזה אין הדין חוזר, דְּאָמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַב אַסִּי, טָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה חוֹזֵר, טָעָה בִּשִׁיקּוּל הַדַּעַת אֵינוֹ חוֹזֵר. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, האם חוזר אֲפִילּוּ אם טָעָה בְּדבר הכתוב בתוספתא שסידרוה רַבִּי חִייָא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, או רק בדבר הכתוב במשנה, שסודרה על ידי רבי, שהיה גדול מהם, ואצלו היתה כל הישיבה, שהרי היה נשיא, ודקדקו בני הישיבה בדברים שכתב והעמידום על בוריים. אָמַר לֵיהּ רב אשי, אִין – כן, גם בזה חוזר. הוסיף רבינא ושאלו: האם אֲפִילּוּ טעה בְּפסק דִּדַיָּן וְשִׁמּוּאֵל שאמרוהו מסברתם בלבד. אָמַר לֵיהּ, אִין. הוסיף ושאל: האם אֲפִילּוּ הטועה בְּדִידֵי וְדִידָךְ – בדברים שאני ואתה אמרנו. אָמַר לֵיהּ רב אשי, אחר שאמרתי לך שגם הטועה בדברי האמוראים האחרונים חוזר, במה אנו גרועים מהם, אֲטוּ אֲנַן קְטַלֵי קָנֵי בְּאַגְמָא אֲנַן – האם אין אנו אלא קוצצי קנים ומלקטי עצים באגם, בתמידה, אלא גם הטועה בדברינו חוזר.

הגמרא דנה בדברי רב ששת. שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי [־מהי] טעות בִּשִׁיקּוּל הַדַּעַת, הרי אם הדין אינו כתוב בשום מקום, מנין לנו שטעה.

משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, כְּגוֹן תְּרֵי תַּנָּאֵי אוֹ תְּרֵי אֲמוֹרָאֵי דְּפָלְגִי אַהֲדָדֵי – החולקים זה על זה, וְלָא אִיתְמַר הִלְכְתָא – לא נאמרה ההלכה לָא כְּמַר וְלָא כְּמַר, וְאִיקְּרֵי וַעֲבַד כְּחַד מִינַּיְיהוּ – וקרה שהדיין עשה כדברי אחד מהם, וְסוֹפֵיהּ דְּשַׁמַּעְתָּא אָזְלִי כְּאִידָךְ – ורוב הדיינים נראים להם דברי השני, הֵיינוּ – זוהי טעות בִּשִׁיקּוּל הַדַּעַת.

הגמרא מקשה על רב ששת: אִיתֵּיבֵיהּ – הקשה רַב הַמְנוּנָא לְרַב שֵׁשֶׁת, שנינו במשנה (בבבורות כה:), ׳מַעֲשֶׂה בְּפָרָה (שֶׁל בֵּית מְנַחֵם) שֶׁנִּיטְּלָה הָאֵם – הרחם, בית ההריון שֶׁלָּהּ, ושאלו את רבי טרפון מה דינה, ופסק שהיא טריפה ואסורה באכילה, וְלכן הֶאֱכִילָהּ רַבִּי טַרְפוֹן לַכֶּלְבִים. וּבָא הַמַּעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים שישבו בְּיַבְנֶה, וְהִתִּירוּהָ, משום שאינה טריפה, שכן למדו ממה שֶׁאָמַר תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא, ׳אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה יוֹצְאוֹת מֵאַלְכָּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, אֶלָּא אִם כֵּן המצרים חוֹתְכִין את הָאֵם – הרחם שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּלֵד׳, ואותן הפרות ממשיכות לחיות, ומוכח שאינה טריפה. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן, ׳הָלְכָה חֲמוֹרְךָ טַרְפוֹן׳, כלומר, צריך אני למכור את חמורי, כדי שיהיה לי ממון לשלם את הפרה לבעליה. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, פָּטוּר אַתָּה מלשלם, משום שֶׁכָּל דיין או מורה הוראה הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים שטעה בהוראתו, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וְאִי אִיתָא – אם אכן דיין שטעה בדבר משנה חוזר, לֵימָא לֵיהּ – יאמר לו רבי עקיבא, פטור אתה מפני שטּוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה אַתָּה, שהרי דבר זה שנינו בסתם משנה בחולין (נד.) שאם ניטלה האֵם שלה בשחיטה, וְטוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה חוֹזֵר.

מתרצת הגמרא: רבי עקיבא חָדָא וְעוֹד ׳־טעם אחד ועוד טעם] קָאָמַר לרבי טרפון, דהיינו שיש שני טעמים לפוטרו, חָדָא, דְּטוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה אַתָּה, וְטוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה חוֹזֵר. וְעוֹד טעם, אִי נַמִּי [־אפילו אם] בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת טָעִיתָ היית פטור, משום שמּוּמְחֶה לָרַבִּים אַתָּה, וְכָל הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. והמשנה נקטה רק טעם אחד משניהם.

הגמרא דנה בקושיית רב המנונא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא, מַאי קָא מִתֵּיתִי – מה הקשה רַב הַמְנוּנָא לְרַב שֵׁשֶׁת מֵהמעשה בְּפָרָה, פָּרָה חֲרֵי כבר הֶאֱכִילָהּ רבי טרפון לַכְּלָבִים, וְלֵיתָא דְּהֶהְדַּר – ואינה נמצאת כדי שיוכלו להחזירה לבעלים, ואין מועיל כאן מה ש׳טעה בדבר משנה חוזר׳, כיון שאי אפשר להחזיר את הדין, ולכן נקט רבי עקיבא את הטעם שהוא מומחה ולא את הטעם שהוא טועה בדבר משנה.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר לֵיהּ רב המנונא לרב ששת, אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא – מובן הדבר אם היית אומר שטָּעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה אֵינוֹ חוֹזֵר, אַלְּמָא קָם דִּינָא – אם כן מוכח שהוראה שחכם הורה היא קיימת ועומדת, ואינה מתבטלת אפילו אם טעה, ואם כך הֵינוּ דְּקָא מְפַיְיחֵי רַבִּי טַרְפוֹן, שמא יצטרך לשלם, וְקָאָמַר לֵיהּ אִיהוּ – ואמר לו רבי עקיבא, מּוּמְחֶה לְבֵית דִּין אַתָּה, וְאַתָּה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שטָּעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה חוֹזֵר, אם כך לֵימָא לֵיהּ רבי עקיבא לרבי טרפון, פטור אתה מלשלם, כֵּיוָן דְּאִילּוּ הֲוַאי ׳־היתה קיימת] הַפָּרָה, דִּינָךְ לָאו דִּינָא – פסק ההלכה שלך היה מתבטל, והפרה היתה חוזרת להיות בשירה, וְלָא בְּלוּם עֲבַדְתְּ – והיה מתברר שלא עשית שום נזק בהוראתך, ולכן חַשְׁתָּא נַמִי – גם כעת שהבעלים של הפרה האבילו אותה לכלבים לָא בְּלוּם עֲבַדְתְּ – אתה לא עשית שום נזק, שהרי מצידך אפשר להכשיר את הפרה, והבעלים שהאבילו אותה לכלבים הזיקו לעצמם, ופטור אתה מלשלם. ולא היה צריך רבי עקיבא לפטרו משום שהוא מומחה.

תירוץ נוסף על הסתירה בין המשניות: רַב חִסְדָּא אָמַר, כָּאן – במשנה בבבורות מדובר שֶׁהדיין נָטַל מהנתבע וְנָתַן לתובע בְּיַד [־בעצמו], ובזה אין הדין חוזר. ואילו כָּאן – במשנתינו מדובר כשֶׁלֹּא נָטַל וְנָתַן בְּיָד, אלא ציווה לנתבע, והלה נתן את הממון לתובע, ובאופן זה הדין חוזר, ויחזור הממון מזה שקיבל אותו לפי הכרעת הדין, לזה שנתן אותו.

מקשה הגמרא: בְּשִׁלְמָא מה ששנינו בבבורות שאם הדיין חִייֵב אֶת הַזַּכַּאי מה שעשה עשוי, בזה אפשר להעמיד כְּגוֹן שֶׁהדיין נָטַל וְנָתַן בְּיָד [־בעצמו], ובזה אין הדין חוזר. ואילו כָּאן – במשנתינו מדובר כשֶׁלֹּא נָטַל וְנָתַן בְּיָד, אלא ציווה לנתבע, מדוע אתה׳ פטור אתה׳ מלשלם, אֶלָּא נָטַל וְנָתַן בְּיָד, ואם כן מדוע מה שעשה עשוי, הרי לדעת רב חסדא כל שהדיין לא נטל ונתן ביד הדין חוזר.

מיישבת הגמרא: כֵּיוָן דַּאֲמַר הדיין לנתבע ׳פָּטוּר אַתָּה׳, והנתבע שהיה מוחזק משאיר את הממון בידו על פי הוראתו של הדיין, כְּמוֹ שֶׁנָּטַל וְנָתַן בְּיַד דְּמֵי, משום שבאמירתו נעשתה הכרעת הדין, ואין צורך לעשות כל מעשה נוסף כדי לקיים אותה. ולכן בשזיכה את החייב הדין אינו חוזר, אף אם לא נטל ונתן ביד ממש, שהכרעת הדין היא כנטילה ונתינה ביד.

מקשה הגמרא: אֶלָּא, מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי שבְּדִינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, והעמידה רב חסדא כשלא נטל ונתן ביד, ולכן הדין חוזר, בְּשִׁלְמָא לִזְכוּת – מובן הדבר כשמתחילה טעה הדיין וחִייֵב את הנתבע שלא כדין, ועכשיו צריך לחזור ולזַכּוֹתו, שבזה

המשך בעמוד פו

1 מַשְׁכַּחַת לָהּ – אפשר למצוא אופן שהדין חוזר, כגון דַּאֲמַר לֵיהּ
2 מַעִיקָּרָא – שהדיין פסק תחילה 'חַיָּיב אַתָּה', וְהדיין לֹא נָטַל וְלֹא נָתַן
3 בְּיָד, ולכן כעת מחזיר את הדין ומזכה. אֲלָא לְחוֹבָה – כשמתחילה
4 טעה הדיין וזיכה את הנתבע שלא כדין, ועכשיו צריך לחזור
5 ולחייבו, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ שהדין חוזר, הרי הדיין זיכה את החייב
6 על ידי דַּאֲמַר לֵיהּ לנתבע 'פָּטוּר אַתָּה', וְהָאֲמַרַת שכֵּיוָן דַּאֲמַר לֵיהּ
7 הדיין לנתבע 'פָּטוּר אַתָּה', כְּמוֹ שֶׁנָּטַל וְנָתַן בְּיָד דָּמָיו, ורב חסדא
8 אמר שכשנטל ונתן ביד אין הדין חוזר, ואם כן באיזה אופן
9 מחזירים את הדין לחובה לדעת רב חסדא.
10 מיישבת הגמרא: אין מדובר במשנה בשני אופנים, אלא חָדָא קָתָנֵי
11 – מדובר רק באופן שחִיַּיב את הנתבע ולא נטל ונתן ביד, ומחזיר
12 את הדין לזכות. וכוונת המשנה היא שִׁדִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין לִזְכוּת,
13 אף על פי שֶׁאותה הזכות הִיא חוֹבָה לבעל דין השני, שמחייבים
14 אותו להחזיר את מה שקיבל.
15 שואלת הגמרא: אם כן, הִכְוָותָהּ נַמֵּי נְפָשׁוֹת – כך נצטרך לבאר את
16 מה ששנינו לגבי דיני נפשות, ש'מַחֲזִירִין לִזְכוּת

וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה, שמדובר על זכות שהיא חובה, ו'מַחֲזִירִין לִזְכוּת' הביאור הוא שמחזירים לִזְכוּת גְּרִידְתָּא – כשהיא רק זכות לנידון, ואין בה חובה לאדם אחר, כגון אם דנים על מחלל שבת או הבא על אשת איש, 'וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה' הביאור הוא שאין מחזירים לִזְכוּת שֶׁהִיא חוֹבָה – כשאותה הזכות היא חובה לאדם אחר. וקשה על זה, חוֹבָתֵיהּ דְּמַאן – למי יש חובה בדיני נפשות אם נפטור את הנידון.

משיבה הגמרא: הָא לָא קַשְׁיָא, – שגם בנפשות יש אופן שזכותו של הנידון היא חובה לחבירו, והיינו ברוצח, שהחזרת הדין לזכות הנידון היא חוֹבָתֵיהּ דְּגוֹאֵל הַדָּם, שקשה בעיניו לראות שהנידון ניצול מן הדין, ורוצה שיהרגוהו, ועל כך שנינו שבדיני נפשות אין מחזירים לזכות כשהיא חובה לאחר.

מקשה הגמרא: וכי מִשּׁוּם חוֹבָתֵיהּ דְּגוֹאֵל הַדָּם – משום חובתו של גואל הדם, קָטָלִינַן לֵיהּ לְהַאי – נהרוג את הנידון אף שהדיינים טעו והוא זכאי.

וְעוֹד קשה לפי הביאור הזה במשנה, מַאי – מהו הלשון שהמשנה נקטה 'בֵּין לזכות בֵּין לחובה', שמלשון 'בין בין' משמע שיש כאן שני אופנים שמחזירים, ולא שמדובר באופן אחד של זכות שהיא חובה.

קַשְׁיָא – הגמרא אכן נשארת בקושיא, שקושיא זו אכן קשה על ביאור זה.

הגמרא מביאה יישוב אחר לקושיא שהקשו מהמשנה על רב חסדא: רָבִינָא אָמַר, אכן אפשר לתרץ כרב חסדא. ומה שהקשו כיצד יש אופן שנטל ונתן ביד ב'זיכה את החייב', יש אופן כזה, פְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ – לתובע בְּיָדוֹ מַשְׁכּוֹן, וכשהדיין זיכה את הנתבע, נְטָלוֹ מִמֶּנּוּ והחזירו לנתבע, ובכך נטל ונתן ביד. ובְּטִימָא אֶת הַטָּהוֹר יש אופן שנטל ונתן ביד, כגון דְּאַגַּעְיֵי בֵּיהּ שֶׁרֶץ – שהדיין הניח שרץ על הפירות, כדי לחזק דבריו שהם טמאים, ובכך טימא אותם. ובְּטַיְּיהַר אֶת הַטָּמֵא, כגון שֶׁעֵירְבָן בֵּין פֵּרוֹתָיו – שהדיין עירב את הפירות הללו בפירות אחרים של בעל הבית, כדי לחזק את דבריו שהם טהורים, ובכך גרם בידים שגם הפירות האחרים יהיו טמאים.

שנינו במשנה: דִּינֵי נְפָשׁוֹת כּוּ' מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את המקור לדין זה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, מְנַיִן לְיוֹצֵא מִבֵּית הַדִּין חַיָּיב מיתה, וְאָמַר אֶחָד יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת ולפטרו, מְנַיִן שֶׁמַּחֲזִירִין אוֹתוֹ לבית הדין לדון שוב בדינו, תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כג ז) 'וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג'. שממה שנאמר 'נָקִי אַל תַּהֲרֹג' למדים, שלא להרוג אדם שהוא נקי מן החטא, כלומר שלפי האמת לא עבר את העבירה, אף על פי שכבר התחייב מיתה בבית דין. וּמְנַיִן לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין כשהוא זַכַּאי בדין ופטור מן המיתה, וְאָמַר אֶחָד יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה', מְנַיִן שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לבית הדין לדון שוב בדינו, תַּלְמוּד לוֹמַר 'צַדִּיק אַל תַּהֲרֹג', ומתיבות אלו למדים שלא להרוג אדם שיצא מבית הדין צדיק בדין, אף שלפי האמת אינו נקי מן העבירה שעליה חייבוהו מיתה.

הגמרא מבארת את דינו של מסית, ששונה משאר דיני נפשות: אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשֵׁי, וְחִילּוּפָא לְמֵסִית – דינו של מסית להיפך מהאמור כאן. שמסית שיצא חייב ואמר אחד 'יש לי ללמד עליו זכות' אין מחזירים אותו לזכות, ומסית שיצא זכאי ואמר אחד 'יש לי ללמד עליו חובה' מחזירים אותו לחובה. שכן נלמד מִדִּכְתִיב (דברים יג ט) 'לֹא תַחְמוֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו'.

רַב כָּהֲנָא מַתְנֵי – למד דין זה מִמה שנאמר במסית (שם יג י) 'כִּי חָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ'.

הגמרא מסתפקת אם הדין האמור נוהג גם בחייבי גלות או מלקות: בָּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי זֵירָא מֵרַב שֵׁשֶׁת, חַיָּבֵי גָּלְיוֹת – רוצחים בשוגג שהם חייבים בגלות, (מנין) מַאי – מה דינם, האם כדיני נפשות שאין מחזירים את דינם אלא לזכות, או כדיני ממונות שמחזירים בין לזכות בין לחובה.

פשט לו רב ששת את הספק: חייבי גלויות הם כדיני נפשות, משום שֶׁאָבְיָא – לומדים גזירה שוה מהמילה 'רוֹצֵחַ' האמורה בחייבי מיתות בית דין, שנאמר בהם (במדבר לה טז) 'מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ', למילה 'רוֹצֵחַ' האמורה בחייבי גלויות, שנאמר בהם (במדבר לה ו) 'לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ'.

הוסיף רבי זירא ושאל את רב ששת: חַיָּבֵי מַלְקוּיוֹת – מי שחייבוהו בית דין מלקות, (מנין) מַאי – מה דינם, האם הם כדיני נפשות, או כדיני ממונות.

השיב לו רב ששת: חייבי מלקיות גם הם כדיני נפשות, שכן אָתְיָא – לומדים גזירה שוה מהמילה 'רָשָׁע' הכתובה בדיני נפשות, שנאמר בהם (במדבר לה לא) 'אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת', למילה 'רָשָׁע' האמורה בחייבי מלקיות, שנאמר בהם (דברים כה ב) 'וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע'.

שנינו בברייתא כדברי רב ששת: תַּנְיָא נָמֵי הָכִי – שנינו כן בברייתא כמו שאמר רב ששת, 'חַיָּבֵי גָּלְיוֹת מְנַיִן שהם כדיני נפשות, אָתְיָא 'רוֹצֵחַ' 'רוֹצֵחַ'. חַיָּבֵי מַלְקוּת מְנַיִן שהם כדיני נפשות, אָתְיָא 'רָשָׁע' 'רָשָׁע'.

שנינו במשנה: דיני נפשות מחזירים לזכות וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. אָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא – דין זה, שאין מחזירים את הדין לחובה, מדובר כְּשֶׁטָּעָה הדיין בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ – שאינו כתוב בתורה בפירוש, אלא רק במשנה או בדברי האמוראים, ולכן הצדוקים אינם מודים בדין זה. אֲבָל אם טָעָה בְּדָבָר שכתוב בתורה בפירוש, שֶׁאפילו הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ, מחזירים אפילו לחובה, שהרי זִיל קְרִי בֵּי רַב הוּא – לך ללמדו אצל הרב, כלומר הוא דבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, והטועה בדבר שכזה אין דינו נקרא דין כלל.

בָּעָא מִינֵּיהּ – שאל ממנו רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא מֵרַבִּי יוֹחָנָן, דיין שטָעָה בְּדִינם של נוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת, וזיכה אותם, מַהוּ – מה דינו, האם בזה מחזירים אפילו לחובה בכל טעות שיטעה, שהרי כל הדינים שלהם כתובים בפירוש בתורה, וממילא בכל טעות בדינם יחזור אפילו לחובה.

אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי חייא בר אבא דרך משל, אִדְּמוֹקְדָךְ יָקִיד – בעוד שהאש דולקת, זִיל קוֹץ קָדָךְ וְיִצְלִי – לך קצוץ את הדלועים שלך וצלה אותם על אותה האש. כלומר, בעוד שאתה עוסק בשמועתך, שים ליבך להבין ולהוסיף לקח בה. שהרי שמעת ממני שבדבר שהצדוקים מודים בו חוזר, ונואף ונואפת הוא דבר שהצדוקים מודים בו, ואם כן הדין חוזר בזה אפילו לחובה, והיה עליך להבין זאת מתוך מה ששמעת ממני כבר.

אִיתְּמַר נָמֵי – נאמר כך גם בבית המדרש, אָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, טָעָה בְּנוֹאֵף, חוֹזֵר, משום שהוא דבר שהצדוקים מודים בו.

שואלת הגמרא: אֶלָּא הֵיכִי דָּמֵי – איזה אופן יש בדיני עריות שאֵין חוֹזְרִין לחובה, שהרי במשנה נאמר בסתם שדיני נפשות אין מחזירין לחובה, ומשמע שהדבר שייך בכל דיני נפשות.

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פְּגוֹן שֶׁטָּעָה הדיין, וזיכה נואף שבא על הנואפת שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, שבאופן זה לא נאמר בפירוש בתורה שחייבים מיתה, אלא חכמים למדו (להלן נח.) ממה שנאמר (ויקרא יח כב) 'מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה', שחייבים על שני משכבות, אחד כדרכה ואחד שלא כדרכה. ומאחר שאינו מפורש בתורה, אין הצדוקין מודים בו, ואם טעו בזה וזיכו אין מחזירים את הדין לחובה.

שנינו במשנה: דִּינֵי מָמוֹנוֹת הַכֹּל כּוּ' מלמדין זכות וחובה, דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה.

מבררת הגמרא: האם כוונת המשנה שהַכֹּל מלמדים ראיות של זכות בדיני נפשות, וַאֲפִילּוּ הָעֵדִים שהעידו לחובתו של הנידון, נַיְימָא – אם כן יש לומר, דְּתַנְיִתִין כשיטת רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְלֹא כשיטת רַבָּנָן. דְּתָנְיָא בברייתא, נאמר במקרא (במדבר לה ל) 'וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ', ויש ללמוד מכך שעדים אינם רשאים לחוות דעה בדיני נפשות בֵּין לִזְכוּת הנידון וּבֵין לְחוֹבָה. אלו דברי חכמים. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, העד עוֹנֶה לִזְכוּת – רשאי הוא ללמד זכות על הנידון, וְאֵין עוֹנֶה לְחוֹבָה – אך אינו רשאי ללמד עליו חובה. ומאחר שנתבאר במשנה ש'הכל מלמדים זכות', ומשמע מכך שאף העדים בכלל זה, אם כן בהכרח צריך לומר שהמשנה סוברת כשיטתו של רבי יוסי ברבי יהודה ולא כחכמים.

דוחה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אין כוונת המשנה באומרה 'הכל' לרבות את אחד מן העדים, אלא עוסקת היא בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים היושבים לפני הדיינים, וְדִבְרֵי הַכֹּל – שבזה הכל מודים שרשאי הוא ללמד על הנידון זכות ולא חובה, כמבואר בדברי המשנה להלן (מ.).